

ELS DILEMES MORALS DE LENIN

Isaac Deutscher

05/02/1959

Extret del llibre "Ironies de la història"

Lenin sovint feia esment dels exemples de Cromwell i Robespierre, i definia el paper del bolxevic com el d'un "jacobí modern, que actua en contacte estret amb la classe obrera, com a agent revolucionari seu". Però a diferència dels dirigents jacobins i puritans, Lenin no va ser un moralista. Recordava a Robespierre i a Cromwell com a homes d'acció i com a mestres d'estratègia revolucionària; no com a ideòlegs. Recordava que inclús com a dirigents de revolucions burgeses, Robespierre i Cromwell van estar en conflicte amb la burgesia, que no comprenia ni tan sols les necessitats de la societat burgesa, i que van haver de recórrer a les classes inferiors, al poble baix, als artesans i a les plebs urbanes. De l'experiència puritana i jacobina Lenin també en va extraure la lliçó de que és quelcom natural a la revolució excedir-se a sí mateixa per a realitzar la seva tasca històrica: els revolucionaris, per norma general, es proposaven quelcom que en la seva època era inassolible per garantir el que sí ho era.

Però mentre que puritans i jacobins eren guiats en les seves consciències per absoluts morals, Cromwell per "la paraula de Déu" i Robespierre per una idea metafísica de virtut, Lenin es va negar a atribuir validesa absoluta a cap principi o norma ètica. No acceptava cap moralitat suprahistòrica, cap imperatiu categòric, fora d'aquest religions o secular. Igual que Marx, considerava les idees ètiques de l'home com a part de la seva consciència social, la qual és freqüentment una falsa consciència, que reflecteix i vela, transfigura i glorifica determinades necessitats socials, determinats interessos de classes i determinades exigències de l'autoritat.

Per consegüent, Lenin s'enfrontava a les qüestions de moral dins d'un esperit de relativisme històric. Però seria un error confondre això amb la indiferència moral. Lenin va ser un home de principis, i sobre la base d'aquests principis va actuar amb una entrega extraordinària i desinteressada i amb intensa passió moral. Crec que va ser Bujarin el primer en dir que la filosofia leninista del determinisme històric té en comú amb la doctrina puritana de la predestinació que, enlloc d'adormir el sentit de la responsabilitat moral personal, el reforça.

Cromwell i Robespierre es van convertir en revolucionaris quan els va arrossegat la corrent de la revolució real; cap dels dos havia decidit, al començament de les seves carreres, treballar pel derrocament del sistema de govern establert. Lenin, al contrari, va emprendre deliberadament el camí del revolucionari me's d'un quart de segle abans de 1917. Només va estar en el poder sis anys dels trenta que va durar la seva activitat política: durant vint-i-quatre anys va ser un proscrit, un lluitador ocult, un pres polític i un exiliat. Durant aquests vint-i-quatre anys no va esperar més recompensa per la seva lluita que la satisfacció moral. Inclús al gener de 1917 va dir, en una reunió pública, que ell i els homes de la seva generació probablement no viurien el suficient per veure el triomf de la revolució a Rússia. Què és, doncs, el que li va donar a Lenin, un home polític genial però també d'extraordinària capacitat en molts altres camps, la força moral necessària per condemnar-se a sí mateix a la persecució i a la penúria al servei d'una causa la victòria de la qual ni tan sols esperava veure?

Va ser el vell somni de la llibertat humana. Ell, el més realista dels revolucionaris, acostumava a dir que és impossible ser un revolucionari sense ser un somniador i sense tenir una vena de romanticisme. L'augment de la llibertat humana implicava per ell, en primer lloc, l'alliberament de Rússia del tsarisme i d'un mode de vida arrelat a l'antiga esclavitud. Implicava finalment l'alliberament de la societat en general de la menys evident però no menys real dominació de l'home per l'home, inherent al predomini de la societat burgesa. Veia, en la contradicció entre el caràcter social de la producció moderna i el caràcter antisocial de la propietat burgesa la principal font d'aquest irracionalisme que condemna a la societat moderna a la crisi i guerres periòdiques, i que fa impossible que la humanitat comenci a ser propietària del seu propi destí. Si per a Milton els anglesos fidels al rei no eren homes lliures, per a Lenin la fidelitat a la societat burgesa i a les seves formes de propietat era igualment l'esclavitud moral. Per ell només era moral l'acció que accelerava el final de l'ordre burgès i la implantació de la dictadura del proletariat; creia que únicament una dictadura semblant obriria camí a una societat sense classes i sense Estat.

Lenin va ser conscient de la contradicció inherent a aquesta actitud. El seu ideal era una societat lliure del domini de classe i de l'autoritat estatal, però, de forma immediata, tractava d'implantar la supremacia d'una classe, la classe obrera, i de fundar un nou Estat, la dictadura del proletariat. Tractava de resoldre aquest dilema insistint en que, a diferència dels demés Estats, la dictadura del proletariat no necessitaria cap màquina governamental opressora: no seria necessària una burocràcia privilegiada que, per regla general, "se separa del poble, s'eleva per damunt d'ell i s'oposa a ell". A la seva obra *L'Estat i la Revolució*, que va escriure a les vigílies de la presa del poder pels bolxevics, va descriure la dictadura del proletariat com una espècie de para-Estat, un Estat constituït pel "poble armat", i no per una burocràcia; un Estat que es dissoldria progressivament en al societat i que prepararia la seva pròpia extinció.

Aquí, en aquesta concepció, i en el seu conflicte amb les realitats de la revolució russa, hi va haver la font de la única crisi moral veritablement gran i contundent que va conèixer Lenin: la crisi del final de la seva vida. Sovint havia hagut d'afrontar greus dilemes, sotmetre les seves idees a la prova de l'experiència, haver de revisar-les, tornar sobre els seus passos, reconèixer la derrota i -el que era més difícil- admetre l'error; va conèixer moments de vacil·lació, d'angoixa i inclús d'enfonsament nerviós, doncs al Lenin real -no al Lenin de la iconografia soviètica- res humà li era aliè. Va patir les més greus tensions nervioses, sempre que va haver d'enfrontar-se als seus antics amics com a enemics polítics. Ni tan sols al final de la seva vida va superar el dolor que li havia causat la seva ruptura amb Martov, el dirigent dels menxevics. Li va afectar profundament el comportament dels dirigents de la Internacional Socialista al 1914, al esclatar la Primera Guerra Mundial, quan va decidir trencar amb ells com a "traïdors al socialisme". Però en cap d'aquests i altres esdeveniments polítics importants va experimentar res semblant a una crisi moral.

Permetin-me donar uns altres dos exemples: al 1917 s'havia compromès a convocar i recolzar l'Assemblea Constituent. A començaments de 1918 la va convocar i la va dissoldre. Però aquest acte no li va ocasionar remordiments. Devia la seva fidelitat a la Revolució d'Octubre i als soviets, i quan l'Assemblea Constituent va adoptar una actitud d'irreductible oposició a ambdós, va ordenar la seva dissolució quasi amb humorística equanimitat. També al 1917 s'havia compromès a sí mateix i al seu partit a lluitar per la revolució mundial i inclús a recolzar una guerra revolucionària contra l'Alemanya dels Hohenzollern. Però a començaments de 1918, a Brest Litovsk, va arribar a un acord amb

el govern del Kaiser i va firmar amb ell una pau “vergonyosa”, tal com la va qualificar ell mateix. Però no va creure haver trencat el seu compromís: estava convençut de que al firmar la pau s'assegurava un respir a la revolució russa, i que això era, pel moment, el millor servei que podia fer a la revolució mundial.

En aquesta situació, i en altres de semblants, va sostenir que “*réculer pour mieux sauter*” era una màxima sòlida. No veia res de deshonrós en el comportament d'un revolucionari que sempre que el revolucionari reconegui la seva retirada com una retirada i no se la representi equivocadament com un progrés. Això, incidentalment, és una de les diferències importants entre Lenin i Stalin, i es tracta d'una diferència moral: la diferència entre la veracitat i l'hàbit mentider burocràtic, desitjós de fer mèrits. Precisament quan havia de rendir-se a les conveniències i actuar “de forma oportunista” era quan Lenin estava més ansiós de preservar el sentit de la orientació del seu partit, i conservava una consciència clara de l'objectiu pel qual estava lluitant. Havia educat al seu partit en un entusiasme tan ardent i en una disciplina tan severa com entusiastes i disciplinats eren els soldats de Cromwell. Però també estava en guàrdia contra els excessos d'entusiasme que més d'una vegada havien conduït als partits revolucionaris a les quixotades i a la derrota.

Guiat per aquest sever realisme, Lenin després va estar dedicat, durant cinc anys, a la construcció de l'Estat soviètic. La maquinària administrativa que va crear tenia poc en comú amb el model ideal que havia somniat a L'Estat i la Revolució. Van néixer un exèrcit poderós i una policia política que estava a tot arreu. La nova Administració va reabsorbir gran part de l'antiga burocràcia tsarista. Lluny de barrejar-se amb un “poble en armes”, el nou Estat, com l'antic, estava “separat del poble i elevat per damunt d'ell”. Al capdamunt de l'Estat s'hi trobava la Vella Guàrdia del partit, els sants bolxevics de Lenin. Va cobrar forma el sistema del partit únic. El que havia d'haver estat un simple para-Estat va ser de fet un super-Estat.

Lenin no podia ser inconscient d'això. Però, durant cinc anys va tenir o va semblar tenir la consciència tranquil·la, indubtablement perquè s'havia retirat de la seva posició sota la pressió aclaparadora de les circumstàncies. La Rússia revolucionària no podia sobreviure sense un Estat fort i centralitzat. Un “poble en armes” no podia defensar-la contra els Exèrcits Blancs i contra la intervenció estrangera: per això era necessari un exèrcit centralitzat i altament disciplinat. La Txeca, la nova policia política -sostenia-, era indispensable per l'eliminació de la contrarevolució. Era impossible superar la devastació, el caos i la desintegració social subsegüents a la guerra civil amb els mètodes d'una democràcia dels treballadors. La pròpia classe obrera estava dispersada, esgotada, apàtica i desmoralitzada. La nació no podia regenerar-se per sí mateixa, des de baix, Lenin creia que era necessària una mà forta per guiar-la des de dalt, durant una penosa era de transició la duració de la qual era impossible de predir. Aquesta convicció li va donar el que semblava ser una irrompible confiança moral en la orientació adoptada.

Després, com de sobte, la seva confiança es va esfondrar. El procés de construcció de l'Estat ja estava molt avançat, i ell mateix proper a finalitzar la seva vida activa, quan va ser assaltat per dubtes aguts, pel temor i per l'alarma. Va comprendre que havia anat massa lluny i que la nova maquinària de poder s'estava convertint en una burla dels seus principis. Es va sentir alienat de l'Estat que ell mateix havia construït. En un Congrés del Partit, a l'abril de 1922, l'últim al que va assistir, va expressar agudament aquesta sensació d'alienació. Va dir que sovint havia tingut la sensació d'un conductor quan de sobte se n'adona de que el seu vehicle no es mou en la direcció en que el guia. “Forces poderoses -va declarar- han allunyat l'Estat soviètic del seu 'propi camí’”. Al principi va fer

aquesta observació com si fos incidental, en un apart, però la sensació que hi havia per sota es va apoderar d'ell fins que el va dominar completament. Ja estava malalt i patia de períodes de paràlisi escleròtica, però la seva ment funcionava encara amb implacable claredat. En els intervals dels atacs de malaltia, va lluitar desesperadament per fer que el vehicle de l'Estat es mogués "en la direcció correcta". Va fracassar una i altra vegada. Els fracassos el van confondre. Rumiava les raons d'aquests una i altre vegada. Va començar a sucumbir a una sensació de culpabilitat, i finalment, es va trobar en l'agonia d'una crisi moral, crisi que era més cruel en tant que agreujava la seva malaltia mortal i era agreujada per ella. Es preguntava què era el que estava transformant la República dels Treballadors en un opressor estat burocràtic. Repassava repetidament els familiars factors bàsics de la situació: l'aïllament de la revolució, la pobresa, la ruïna i l'endarreriment de Rússia, l'individualisme anàrquic del camperolat, la debilitat i la desmoralització de la classe obrera, etc.

Però quelcom diferent aleshores el va colpejar amb gran força. Quan observava als seus companys, seguidors i deixebles -aquells revolucionaris convertits en governants-, el seu comportament i els seus mètodes de govern li recordaven, cada cop més, el comportament i els mètodes de l'antiga burocràcia tsarista. Pensava en aquells exemples de la història en que una nació en conquereix a una altra però després, si la nació derrotada representa una civilització superior imposa el seu propi mode de vida i la serveix pròpia cultura als conqueridors, derrotant-los espiritualment. Va concloure que quelcom de semblant podia ocórrer a la lluita entre les classes socials: el derrotat tsarisme estava imposant, de fet, els seus propis patrons i mètodes al seu partit. Va ser irritant admetre-ho, però ho va admetre: el tsarisme estava conquerint espiritualment als bolxevics perquè els bolxevics eren inclús menys civilitzats que la burocràcia del tsar.

Havent aconseguit aquesta profunda i despietada visió del que estava passant, va observar als seus seguidors i deixebles amb creixent desànim. Pensava cada cop amb major freqüència en els dzierzhymordas de l'antiga Rússia, en els gendarmes i dirigents de l'antic Estat policíac, en els opressors de les minories nacionals, etc. No s'asseien ara, com si haguessin ressuscitat, en el Politburó Bolxevic? En aquest estat d'ànim va escriure el seu testament, en el que deia que Stalin ja havia reunit massa poder en les seves mans i que el partit faria bé en separar-lo del càrrec de secretari general. En aquesta època, cap a finals de 1922, Stalin estava patrocinant una nova constitució que privava a les minories nacionals de molts dels drets que fins aleshores se'ls havien garantit i que, en cert sentit, restablí la "Rússia una i indivisible" d'abans al concedir poders quasi il·limitats al Govern central de Moscou. Al mateix temps, Stalin i Dzerzhinsky, el cap de la policia política, es dedicaven a la brutal eliminació de la oposició a Geòrgia i a Ucraïna.

En el seu llit de malalt, mentre lluitava amb la seva paràlisi, Lenin va decidir parlar i denunciar als dzierzhymorda, als fanfarrons brutals que en nom de la revolució i del socialisme feien reviure l'antiga opressió. Però Lenin no es va exonerar a sí mateix de la seva responsabilitat; era presa del remordiment, que extingia la dèbil flama de vida que li quedava però que també li donava la força necessària per realitzar un acte extraordinari. Va decidir no limitar-se a denunciar a Stalin i Dzerzhinsky, sinó a confessar també la seva pròpia culpa.

El 30 de desembre de 1922, enganyant als seus metges i infermeres, va començar a dictar notes sobre la política soviètica amb les petites nacionalitats, notes que pretenien ser un missatge al proper Congrés del Partit. "Sóc, com sembla, fortament culpable davant els treballadors de Rússia"; tals van ser les seves paraules inicials. Unes paraules que difícilment pronunciaria un governant, i paraules que Stalin va eliminar posteriorment i

que Rússia llegiria per primera vegada trenta-tres anys més tard, després del XX Congrés. Lenin se sentia culpable davant la classe obrera del seu país perquè -deia- no havia actuat amb suficient decisió i prou aviat contra Stalin i Dzerzhinsky, contra el seu xovinisme granrus, contra la supressió dels drets de les petites nacionalitats i contra la nova opressió, a Rússia, dels dèbils pels forts. Ara veia -continuava- en quin "pantà" d'opressió havia anat a parar el Partit Bolxevic: Rússia era governada novament per l'antiga administració tsarista, a la que els bolxevics "només havien donat una disfressa soviètica", i novament les minories nacionals quedaven exposades a la irrupció d'aquest autèntic rus, el xovinista panrus, que és essencialment un canalla i un opressor com el típic buròcrata rus"...

Aquest missatge va haver de ser ocultat al poble soviètic durant trenta-tres anys. Però crec que en aquestes paraules: "Sóc, com sembla, fortament culpable davant dels treballadors de Rússia" -en la seva capacitat per pronunciar aquestes paraules-, resideix una part essencial de la grandesa de Lenin.